

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Cartea Jubileelor / trad. din etiopiană, introducere și note de R. H. Charles ;

București : Librex Publishing, 2024

ISBN 978-606-8998-74-9

I. Charles, R. H. (trad. ; note ; coment.)

II. Chirita, George (trad.)

2

Editor: Ionuț Radu

Redactor: Edith Uncu

DTP: Monica Ioniță

Corectură: Corina Vânătoru / Corectura.ro

Copertă: Cristina Ciuca

LIBREX PUBLISHING

Str. Episcopul Radu, Nr. 30, București

redacție: 0723 193 019

comenzi@librex.ro

www.librex.ro

© LIBREX PUBLISHING, 2024

Orice reproducere, totală sau parțială, a acestei lucrări, fără acordul scris al editorului, este strict interzisă și se pedepsește conform *Legii dreptului de autor*.

Cartea Jubileelor

sau

Mica geneză

Tradusă în limba engleză din textul etiopian, editată, cu introducere și note de R.H. Charles, doctor în teologie și profesor de greacă biblică

Traducere din limba engleză

George Chiriță

Librex Publishing

2024

CUPRINS

Introducere	15
§1. Scurtă prezentare a cărții	15
§2. Diversele titluri ale acestei cărți	17
§3. Manuscrisul etiopian	23
§4. Ediții ale versiunii etiopiene	23
§5. Traduceri	24
§6. Investigații critice	25
§7. Versiunile Jubileelor – greacă, etiopiană, latină, siriacă	30
§8. Versiunile etiopiană și latină – traduceri din greacă	34
§9. Greaca – o traducere din ebraică	35
§10. Afinitățile textuale ale textului din Cartea Jubileelor	38
§11. Lacune, erori perpetuate de copiiști și dislocări în textul nostru	44
§12. Elementul poetic în Jubilee	48
§13. Jubilee scrisă de un singur autor, dar bazată pe cărți și tradiții anterioare	49
§14. Jubilee – un produs al tendinței mirașice care acționa în cronicarul Vechiului Testament, dar reprezentat de autorul său ca o tradiție ezoterică	53

§15. Subiectul Jubileelor – Apărarea și expunerea iudaismului din perspectiva fariseilor din secolul al II-lea î.Hr.	58
§16. Angelologie și demonologie în Jubilee	63
§17. Datarea Jubileelor	66
§18. Jubileele și anii folosiți de autorul nostru	75
§19. Valoarea jubileelor în determinarea datărilor diverselor secțiuni ale versiunii etiopiene a Cărții lui Enoh și a Cărții lui Noe.	77
§20. Relația dintre Jubilee și Testamentul celor doisprezece patriarhi	81
§21. Autorul – un fariseu care a recunoscut pontificatul macabeu și a fost probabil preot.	82
§22. Jubileele în literatura necanonică iudaică, samariteană și creștină	83
§23. Influența Jubileelor asupra Noului Testament.	93
§ 24. Perspective ale autorului despre Mesia, împărăția mesianică, preoția lui Melchisedec, legea, tăierea împrejur și sabbatul, viața ce va veni, calendarul evreiesc	98
Abrevieri și paranteze utilizate în această ediție	101
CARTEA JUBILEELOR.	103
Capitolul 2	117
Capitolul 3	133
Capitolul 4	147
Capitolul 5	167
Capitolul 6	175
Capitolul 7	189
Capitolul 8	199
Capitolul 9	213

Capitolul 10.	219
Capitolul 11.	231
Capitolul 12.	239
Capitolul 13.	249
Capitolul 14.	257
Capitolul 15.	263
Capitolul 16.	275
Capitolul 17.	283
Capitolul 18.	289
Capitolul 19.	293
Capitolul 20.	299
Capitolul 21.	303
Capitolul 22.	311
Capitolul 23.	319
Capitolul 24.	331
Capitolul 25.	339
Capitolul 26.	345
Capitolul 27.	353
Capitolul 28.	359
Capitolul 29.	369
Capitolul 30.	375
Capitolul 31.	383
Capitolul 32.	393
Capitolul 33.	403
Capitolul 34.	409
Capitolul 35.	419

Capitolul 36.	425
Capitolul 37.	431
Capitolul 38.	439
Capitolul 39.	445
Capitolul 40.	449
Capitolul 41.	453
Capitolul 42.	459
Capitolul 43.	463
Capitolul 44.	467
Capitolul 45.	473
Capitolul 46.	477
Capitolul 47.	483
Capitolul 48.	487
Capitolul 49.	493
Capitolul 50.	501
Detalii despre Cartea lui Enoh	507

Introducere

§1. Scurtă prezentare a cărții

Cartea Jubileelor a fost scrisă în ebraică de un fariseu, între anul 135, cel al intrării lui Hircan în înalta preoție, și momentul în care a început să se certe cu fariseii, câțiva ani înainte de moartea sa, în 105 î.Hr. Este cel mai avansat reprezentant precreștin al tendinței midrașice, care acționa deja în cronicile Vechiului Testament. Așa cum Cronicarul a rescris istoria lui Israel și a lui Iuda din perspectiva Codului Preoților, tot așa și autorul nostru a reeditat, din punctul de vedere al fariseilor din vremea sa, istoria evenimentelor de la creație până la publicarea sau, după părerea autorului, republicarea legii de pe muntele Sinai. În procesul de reeditare, a încorporat un volum mare de cunoștințe tradiționale, pe care procedul midrașic i l-a pus la dispoziție, precum și nu puține legi noi, pe care exigențele trecutului le-au cerut. Lucrarea sa constituie un Targum extins despre Facere și Exod, în care dificultățile din povestea biblică sunt rezolvate, lacunele acoperite, elementele dogmatice ofensatoare sunt eliminate, iar spiritul autentic al iudaismului de mai târziu este infuzat în istoria primitivă a lumii. Scopul său era să întărească iudaismul împotriva atacurilor spiritului

elenistic, care a fost în ascensiune cu o generație mai devreme și care era foarte puternic, și să dovedească faptul că legea are o valabilitate veșnică. Din afirmațiile autorului nostru și din atacurile sale acerbe la adresa păgânilor și a apostatilor, putem deduce că elenismul a insistat asupra faptului că rânduielile levitice ale legii aveau doar o semnificație trecătoare, că nu fuseseră respectate de fondatorii națiunii și că venise acum timpul ca ele să fie înlăturate și ca Israel să își ocupe locul în frăția națiunilor. Autorul nostru a considerat toate aceste puncte de vedere ca fiind fatale pentru însăși existența religiei și naționalității evreiești. Dar nu la fel le-a atacat, ci pe baza falsității lor. Legea, ne învață el, are o valabilitate veșnică. Deși a fost revelată în timp, ea este superioară timpului. Înainte de a fi fost făcută cunoscută părinților, în diferite părți, ea a fost păzită în ceruri de către îngeri, iar pentru respectarea ei de acum înainte nu mai exista nicio piedică în timp sau în veșnicie.

Scriind în zilele cele mai prospere ale domniilor macabeilor, el a așteptat venirea imediată a regatului mesianic. Acest regat urma să fie condus de un Mesia care provenea nu din Levi – adică din familia Macabeilor, așa cum se așteptau unii dintre contemporanii săi –, ci din Iuda. Această împărăție urma să se împlinescă treptat pe pământ, iar transformarea naturii fizice urma să meargă mână în mână cu transformarea etică a omului, până va apărea un nou rai și un nou pământ. Astfel, în cele din urmă, tot păcatul și toată durerea ar dispărea și oamenii ar trăi până la 1.000 de ani în sănătate și pace, iar după aceea s-ar bucura de o nemurire binecuvântată în lumea spiritelor.

§2. Diversele titluri ale acestei cărți

Cartea noastră era cunoscut sub două titluri distincte chiar și în ebraică. Acestea au fost:

(a) *Jubilee* = τὰ Ἰωβηλαῖα sau οἱ Ἰωβηλαῖοι;* פֶּר הַיּוֹבֵלִים

(b) *Mica Geneză* = ἡ λεπτή Γένεσις;† בְּרַשְׁמֵי תַּיִשׁוּ

(c) *Apocalipsa lui Moise* și alte presupuse nume ale cărții noastre.

(a) *Jubilee* – Conform citatului din Epifanie (*Haer.* XXXIX. 6), ἐν τοῖς Ἰωβηλαῖοις εὐρίσκεται, τῇ καὶ λεπτῇ Γένεσει, titlul *Jubilee* pare să fi fost denumirea sa mai răspândită, iar *Mica Geneză*, cea mai puțin răspândită. Acest nume se găsește în fragmentul siriac intitulat „Numele soțiilor patriarhilor conform cărții ebraice numite *Jubilee*” (vezi Ceriani, *Mon. Sacra*, II, Fasc. I. 9-10; de asemenea, textul meu etiopian al Jubileelor, p.183).

Această denumire este admirabil de potrivită cărții noastre, deoarece împarte în jubilee de câte patruzeci și nouă de ani istoria lumii, de la creație până la legile date pe Muntele Sinai. Prin elaborarea sa particulară a istoriei biblice până la această perioadă, autorul nostru a arătat că Legea era deja în vigoare înainte de republicarea ei în întregime pe Muntele Sinai. Mai mult, sistemul său cronologic înșeptit a primit o dezvoltare perfect simetrică. Israel intră în Canaan la sfârșitul celui de-al cincizecilea jubileu,

* În cartea ebraică Josippon, XXXII, 3, *Cartea Jubileelor* este menționată פֶּר הַיּוֹבֵלִים (vezi Epstein, „Le Livre des Jubilés”, *Revue des Etudes Juives*, 1890, XXI, 80-97; 1891, XXII, 1-25).

† După Treuenfels, „Die kleine Genesis”, în *Literaturblatt des Orients*, Furst, 1846, nr.6, p.81.

adică în 2450. În *Testamentul lui Moise*, unde se folosește o perioadă jubiliară de cincizeci de ani, Israel intră în Canaan în anul 2500 (vezi p.LXVIII).

(b) *Mica* Geneză* – Faptul că cartea noastră a fost cunoscută în limba greacă nu doar ca ἡ λεπτή Γένεσις, ci și ca ἡ Μικρογένεσις, trimite destul de clar la un titlu autoritar ebraic מִשְׁרָרָא קִטּוּן, care a fost evident redat în limba greacă. Au existat, într-adevăr, patru interpretări ale acestuia în ebraică:

1. ἡ λεπτή Γένεσις (sau Λεπτὴ Γένεσις)
2. ἡ Λεπτογένεσις
3. τὰ λεπτὰ Γενέσεως
4. ἡ Μικρογένεσις

1. ἡ λεπτή Γένεσις – acest titlu se găsește de șaisprezece ori: în Epifanie, *Haer.*, XXXIX, 6 (de două ori); Syncellus, I, 7, 183, 192; Cedrenus I, 6, 9, 16, 48, 53, 85, 87; Zonaras, p. 18 (de două ori); Glycas, 206 (de două ori). Ca Λεπτὴ Γένεσις în Syncellus, I, 5, 185, 203 și Cedrenus, I, 7. Ca ἡ λεγόμενη Λεπτὴ Γένεσις în Glycas, pp. 198, 392. Pentru pasajele de mai sus, vezi LXXVI – LXXX.

2. ἡ Λεπτογένεσις – Această formă a titlului se găsește în Didymus din Alexandria (vezi p. LXXVII) și într-unul

* Epitetul „mică” nu se referă la întindere, căci este mai mare decât Geneza canonică, ci mai degrabă la caracterul *Jubileelor*. Tratează mai pe larg detaliile și amănuntele (adică τὰ λεπτά) decât lucrarea biblică. Severus din Antiohia (ob. 542 d.Hr.), după o relatare a morții lui Moise și a luptei dintre Mihail și îngerii răi pentru trupul lui Moise, adaugă că aceste chestiuni ar fi fost descrise într-o carte care oferea o relatare mai detaliată a creației: Ταῦτα δὲ ἐν ἀποκρύφῳ βιβλίῳ λέγεται κείσθαι λεπτοτέραν ἔχοντι τῆς Γενέσεως ἢ τοι τῆς κτίσεως τὴν ἀφήγησιν.

dintre manuscrisele lui Epifanie, *Haer.*, XXXIX 6 (τῆ καὶ Λεπτογενέσει), unde Cod. Venet. conține τῆ καὶ λεπτῆ Γενέσει. Pe de altă parte, reiese din Decretul lui Gelasius (vezi p. LXXXVIII) că această formă era ceva obișnuit printre scriitorii latini.

3. τὰ λεπτὰ Γενέσεως – Această formă se găsește în Syncellus I, 13 (vezi p. LXXIX).

4. ἡ Μικρογένεσις – Acest nume apare doar în Ieronim, *Epist 78 ad Fab.* Vezi nota mea de la pagina 83, unde, în loc de Λεπτὴ (a.l. Μικρογένεσις) ar trebui să citim pur și simplu Μικρογένεσις. Aceasta este interpretarea personală a lui Ieronim a titlului ebraic, căci Ieronim era familiarizat cu originalul Jubileelor.

(c) 1. Apocalipsa lui Moise.

2. *Testamentul lui Moise.*

3. Cartea ficelor lui Adam.

4. Viața lui Adam.

1. *Apocalipsa lui Moise* – Acest titlu se găsește în Syncellus I, 5 și repetat din el în Cedrenus I, 7: λεπτή... Γενέσει, ἦν καὶ Μωϋσέως εἶναι φασί τινες ἀποκάλυψιν: și în Syncellus I, 49: ἐν τῇ Μωϋσέως λεγομένη ἀποκαλύψει. Din cuvintele φασί τινες și λεγομένη tragem concluzia că acest titlu a avut o greutate pe vremea lui Syncellus. Fără îndoială, este un titlu potrivit, de vreme ce autorul nostru îl face pe Moise destinatarul tuturor revelațiilor din lucrarea sa (vezi scolia greacă din nota mea la II, 1). Cedrenus I, 16 vorbește de *Jubilee* ca ἡ λεπτή Μωσέως Γένεσις. Apocalipsa lui Moise menționată în Syncellus I, 48, din care spune Gal, VI, 15 (οὔτε περιτομή τι ἔστιν οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ καινὴ κτίσις) a fost derivată, nu poate avea

nimic de-a face cu Jubileele, scopul principal al ei fiind glorificarea circumciziei.

2. *Testamentul lui Moise* = ἡ διαθήκη τοῦ Μωϋσέως – Acesta a fost un titlu mai vechi decât primul. De aceea se găsește în *Catena* lui Nicephorus I, 175, unde cuvintele ἡ διαθήκη preced un citat din *Jubilee X*, 21 (vezi nota *in loc.*). Aici ἡ διαθήκη, după cum argumentează pe bună dreptate Rönsch (p.275) înseamnă ἡ διαθήκη τοῦ Μωϋσέως. Este imposibil să stabilim dacă *Testamentul lui Moise*, care va fi identificat aici cu *Jubileele*, are ceva de-a face cu διαθήκη Μωϋσέως, menționat în patru cataloage ale scrierilor canonice și necanonice. Rönsch (pp.480-481) argumentează pentru identificarea lor pe motivul că *Înălțarea lui Moise* formează o încheiere corespunzătoare la Cartea Jubileelor; că se găsesc împreună în această ordine în manuscrisul latin care a fost editat de Ceriani; că *Testamentul lui Moise* și *Înălțarea lui Moise* sunt enumerate împreună în această ordine în cataloagele lui Nicephorus, Pseudo-Atanasie și a celor șaiszeci de cărți canonice. Dacă, totuși, numărul de stihuri – 1.100 – atribuit acestui Testament al lui Moise de primul catalog este corect, atunci acest Testament nu poate fi același cu *Jubilee*; pentru că *Jubilee* este un text mai lung decât *Facerea*, care, conform aceluiași catalog, are 4.300 de stihuri.

Pe de altă parte, este posibil să fi existat în circulație un Testament al lui Moise care era o extindere a *Jubileelor* II-III. Pentru o astfel de lucrare – un sfert din dimensiunea *Facerii* – citatul dat în nota mea la II, 1 ar putea indica, probabil, și afirmația făcută de Severus din Antiohia (vezi nota de subsol de la p.XV), precum și citatul dintr-o strofă despre Pentateuhul din Fabricius, II, 121-122: *Est quidem in apocrypho mysticoque codice legere, ubi de creatis rebus*

subtilius agitur, nubem lucidam, quo tempore mortuus est Moses, locum sepulchri complexam oculos circumstantium perstrinxisse ita, ut nullus neque morientem legislatorem neque locum videre potuerit, ubi cadaver condetur. Aici avem o combinație între *Testamentul lui Moise* și *Înălțarea lui Moise* (vezi *Înălțarea lui Moise*, pp. XLV. și următoarele).

3. *Cartea ficelor lui Adam* – Această carte este identificată cu *Jubilee* în *Decretul lui Gelasius* (vezi p.LXVIII): *Liber de filiabus Adae, hoc est Leptogenesis, Apocryphus.* Numele este departe de a fi nepotrivit pentru cartea noastră, deoarece are ca scop să dea numele soțiilor tuturor patriarhilor de la Adam încoace. Pe de altă parte, este posibil ca acest titlu să nu fi fost aplicat întregii Cărți a *Jubileelor*, ci unei lucrări scurte bazate pe *Jubilee* și care consta în mare parte sau numai din numele (și poveștile) femeilor menționate în *Jubilee*. O astfel de culegere o găsim în siriacă cu titlul: „Numele soțiilor patriarhilor potrivit cărții ebraice a jubileelor” (vezi p.XXIX). Glosele din manuscrisul LXX folosite de Holmes și Parsons și, mai târziu, de Lagarde (vezi p.LXXXII) pot indica o astfel de colecție; căci aceste glose se referă la soțiile patriarhilor și se întorc în cele din urmă la *Jubilee*. Este posibil să merite să atragem atenția asupra faptului că unele dintre aceste nume se găsesc în *Analele scriitorului arab Tabari* (vezi Lidzbarski, *De prophetis, quae dicuntur, Legendis Arabicis*, 1893, pp.11-12).

4. *Viața lui Adam* – Această denumire o întâlnim doar de trei ori, din câte știu eu până acum, în Syncellus I. 7, și întotdeauna ca o λεγάμενος Βίος Ἀδάμ. Potrivit lui Syncellus, această viață a lui Adam relatează zilele de care a avut nevoie Adam pentru a număra diferitele

creaturii, crearea Evei, intrarea lui Adam în Paradis și primirea ulterioară a Evei etc. (I, 7-9): κείται γοῦν ἐν τῷ λεγομένῳ Βίῳ Ἀδὰμ ὁ τῶν ἡμερῶν ἀριθμὸς τῆς τε ὀνομασίας τῶν θηρίων καὶ τῆς πλάσεως τῆς γυναικὸς καὶ τῆς εισόδου αὐτοῦ Ἀδὰμ ἐν τῷ παραδείσῳ καὶ τῆς περὶ τοῦ ξύλου τῆς βρώσεως ἐντολῆς τοῦ θεοῦ πρὸς αὐτόν, καὶ τῆς μετὰ τούτου εισόδου Εὔα ἐν τῷ παραδείσῳ, τὰ τε τῆς παραβάσεως καὶ τὰ μετὰ τὴν παράβασιν, ὡς ὑποτέτακται ... ταῦτα ἐκ τοῦ Βίου λεγομένου Ἀδὰμ φιλομαθίας χάριν ἐν συντόμῳ ἐστοιχειώσαμεν. Dacă Syncellus are dreptate aici în ceea ce privește conținutul vieții lui Adam, discuta aceleași teme ce sunt discutate în *Jubilee* II, 1-29. Prin urmare, este posibil să fi fost un extras sau o secțiune din *Jubilee*, așa cum sugerează Rönisch (475-477). În consecință, el acceptă propunerea lui Treuenfels conform căreia cuvintele din Syncellus care apar chiar înainte de extrasul de mai sus – ἐκ τῆς λεπτῆς Γενέσεως καὶ τοῦ λεγομένου Βίου Ἀδὰμ – ar trebui să fie redată „din Leptogeneză, adică din așa-numita viață a lui Adam”. Deoarece declarațiile din viața lui Adam sunt mai detaliate decât în *Jubilee*, primele ar fi o ediție extinsă a unei porțiuni din ultimele. Ambele ar putea fi anterioare lui Syncellus. Din *Viața lui Adam* – relatarea mai detaliate – el citează la pp.7-9 și își continuă povestea la pp.13-15 din *Jubilee*. Rönisch citează în sprijinul acestui punct de vedere afirmația lui Jellinek, *Bet ha-Midrash* II, 7, anm.3: „Ein Theil derselben (der Kleinen Genesis), der von Adam handelt, wurde das Leben Adam's genannt und war den Alten (Zunz, *Die gottesdienstl. Vorträge der Juden*, p.128; J. Fürst, *Literaturblatt. der Orients*, 1848, p.589) bekannt”.

§3. Manuscrisul etiopian

În Europa există patru manuscrise ale acestei cărți – *a*, *b*, *c*, *d* –, care se află la Biblioteca Națională din Paris, la Muzeul Britanic, la Biblioteca Universitară din Tubingen și respectiv în colecția lui M. d'Abbadie. Dintre acestea, *a* și *b* (din secolele al XV-lea și, respectiv, al XVI-lea) sunt cele mai valoroase, dar nu în puține locuri textul adevărat este păstrat de *c* și *d* (ambele de dată recentă). *d* este mai apropiat de *a* iar *c* de *b*. *b* este cea mai de încredere dintre cele patru. Pentru o descriere exhaustivă a acestor manuscrise, cititorul poate consulta cartea lui Charles, *Ethiopic Version of the Hebrew Book of Jubilees*, pp.XII și urm.

§4. Ediții ale versiunii etiopiene

DILLMANN, *Mashafa kufale sive Liber Jubilaeorum, qui idem a Graecis Ἡ Λεπτῆ Γένεσις inscribitur, aethiopice ad duorum librorum manuscriptorum fidem primum edidit Dillmann*, 1859.

Această ediție se bazează pe manuscrisele *c* și *d*.

CHARLES, *Versiunea etiopiană a Cărții ebraice a jubileelor – cunoscută la greci și sub numele de Ἡ Λεπτῆ Γένεσις – editată din patru manuscrise și revizuită critic printr-o comparație continuă a textelor masoretice și samaritene, precum și a celor grecești, siriace, din Vulgata și etiopiene ale Pentateuhului, completate și restaurate în conformitate cu fragmentele ebraice, siriace, grecești și*

latine ale acestei cărți, care sunt publicate aici în întregime, Clarendon Press, Oxford, 1895.

Această ediție se bazează pe singurele patru manuscrise cunoscute până în prezent. Traducerea mea se bazează pe acest text. Totuși, în zeci sau chiar mai multe pasaje, asupra cărora se atrage atenția în note, am retras rectificări pe care le-am introdus în text – unele ca apărare împotriva criticilor aduse de doctorii Praetorius și Littmann și ale altora ca urmare a unui studiu mai aprofundat al textului și al materiei. Pe de altă parte, datorită cunoștințelor mult mai mari pe care le am acum despre literatură decât în 1893-1895, am putut să descopăr denaturările subiacente ale textului, care nu au fost detectate, și, de asemenea, să recunosc apariția mai multor dihotomii și lacune (vezi §11). Critica textului a avansat foarte mult când am descoperit un mare element poetic în carte (vezi §12).

§5. Traduceri

DILLMANN, *Das Buch der Jubiläen oder die kleine Genesis, aus dem Aethiopischen übersetzt* (Ewald, *Jahrbücher Der Bibl. Wissensch*, 1850-51, Band II, 230-256; III, 1-96). Această traducere se bazează pe un singur manuscris.

SCHODDE, *The Book of Jubilees, translated from the Ethiopic* (Bibliotheca Sacra, 1885-1887).

CHARLES, *The Book of Jubilees translated from a text based on two hitherto uncollated Ethiopic MSS* (*Jewish Quarterly Review*, 1893, vol.V, 1894, VI, 184, 217, 710-745; 1895, VII, 297-328).

Traducerea de mai sus este în mare parte asemănătoare cu textul pe care l-am publicat ulterior. Însă nu ne putem baza pe ea în unele pasaje și este acum înlocuită de ediția mult îmbunătățită a acestuia care apare în volumul de față.

LITTMAN, *Das Buch der Jubiläen* (Kautzsch, *Apokryphen und Pseudepigraphen des A. Testaments*, 1900, II, 31-119).

Această traducere admirabilă se bazează în principal pe textul meu etiopian din *Jubilee*, dar ocazional dr. Littmann preferă să urmeze interpretările din *c* și *d* din textul lui Dillmann, iar în unele cazuri motivele pentru această preferință sunt atât de bune încât i-am urmat exemplul. Traducerea sa este în general foarte precisă, deși există desigur unele pasaje în care vor fi introduse corecturi cu ocazia unei a doua ediții. Doctorului Littmann îi datorez multe corecturi ale traducerii mele în limba engleză din *Jewish Quarterly*.

§6. Investigații critice

FABRICIUS, J.A., *Codex Pseudepigraphus Veteris Testamenti*, 1713, I, 849-864. Fabricius adună aici, sub titlul de *Parva Genesis*, pasaje de la Ieronim și scriitorii greci care sunt atribuite în mod expres cărții noastre. La închiderea acestei culegeri, adaugă: *Non dubito tum apud Hieronymum Quaest. et tradit. Hebraeicis in Genesin, tum apud Georgium Syncellum et Cedrenum plura legi ex parva Genesi repetita: quoniam tamen diserte illa non indicant, haec satis esse volui.*